

УДК 343.9(813)

Юрій Володимирович ОРЛОВ,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1981-0794>

СОЦІАЛЬНА СИНГУЛЯРНІСТЬ ЯК ФОН КРИМІНОГЕННОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ

Звернення кримінологічної уваги на проблеми соціальної сингулярності є цілком закономірним, адже ті зміни у феномені, детермінантах злочинності, що фіксуються протягом останніх кількох десятиліть, а надто у першій третині XXI ст., не можуть бути адекватно навіть описані, а не те, що б пояснені з використанням узвичаєного для вітчизняної науки дискурсу й емпірикоцентричного методологічного інструментарію. Власне, в значній мірі неадекватність існуючих моделей злочинності і її детермінаційних комплексів зумовлює потребу у зверненні до інакших дискурсів, методологій, що відкриють можливості для інакшого мислення, здатного досягнути суперскладну й динамічну соціальну дійсність. Концепт сингулярності визначає специфічні смислові поля й конотації, якими кримінологічна доктрина, як правило, не

послугувалася. Тож мова йде про осучаснення кримінології на основі спроб пред'явлення іншого уявлення про соціальні простори, про картографію рухливих часопросторів (про одночасність багаточасовості) і їх вплив на наше розуміння закономірностей відтворення злочинності.

Категорія «сингулярність» має фізико-математичне походження, рецепційоване у філософські парадигми, сферу гуманітаристики, трансформоване ними. Прийнято виділяти декілька видів сингулярності: математичну (погранична зона, в якій подальша поведінка функції – непередбачувана), астрофізичну або гравітаційну (космічне пограниччя збереження дії відомих законів фізики), епістемологічну (граничний темп приросту знань, що можуть бути засвоєні одним поколінням людей) та соціальну. Остання іманентно включає епістемологічну й технологічну (приріст технологій, не забезпечений гуманітарним осмисленням призначення та обмежень їх застосування. Наприклад, генетичні дослідження, що мають євгенічне спрямування, клонування біологічних організмів, включаючи людину) складові.

Соціальна сингулярність розгортається при застосуванні полімодельного мислення, що оперує концептом ризому, допускає паритетність ментального, екзистенціального наряду з економічним, політичним як факторів руху. Сутнісно соціальна сингулярність є процесом і результатом неконтрольованого примноження екзистенцій, що не перетинаються. Цей процес, становлячи зміст феномену пришвидшення часу, оформлюється ним, супроводжується розпадом соціального, втратою конвенціями свого регулятивного значення, вищим ступенем символізму і симулятивності соціального порядку, кризою репрезентації, безперервним розгалуженням смислів (Ж. Дельоз [1, с. 10]) й айбсурдизацією. При тому він принципово відрізняється від стану аномії. Якщо аномія є явищем тимчасовим, виникає у транзитивних суспільствах при переходах від одного їх стану до іншого, то сингулярність є перманентною, оскільки сучасні суспільства у переважній більшості умовно цивілізованих регіонах світу є постійно транзитивними, відбувається безперервна деконструкція логоцентризму (Ж. Дерріда [2, с. 291]), руйнується цілісність дискурсу, єдність платформи для взаємопорозуміння. Більше того, логоцентричність інтенсивно витісняється візуалоцентричністю перцепцій («галактика Гутенберга» витісняється «галактикою Цукерберга»).

Мережева глобальність інформаційних взаємодій значно прискорює сингуляризацию. Тому однозначно правими в цьому контексті є О. М. Литвинов та Є. О. Гладкова, які підкреслюють, що найбільш помітною практичною реалізацією сингулярного світу став інтернет-простір. Його сингулярності – це окремі споживачі і творці, а також сайти, блоги, боти, тролі, соціальні мережі – усі учасники, техніки і технології кіберпростору. Соціальні міфологеми тут відіграють роль ключових програм, браузерів соціально-інформаційної сфери [3, с. 54]. Тож технологічний компонент для сингулярності є лише фоновим; сутнісним є екзистенціальний; *розрив екзистентності, себто єдності матерії переживання буття, дроблення й примноження відмінних, констелятивних або антогоністичних екзистенцій і екзистентностей є природою соціальної сингулярності. Її симптом – соціальна дезорієнтація (як правило, супроводжується дискурсивними відмінностями, утворенням і постійною видозміною новітніх меметичних комплексів), що породжує **несолідарні стани**.*

Тож, що означає криміногенність сингулярності? *Сингулярності не породжують специфічних видів злочинності, чи їх факторів; вони презентують особливі соціально-психологічні, інформаційні, дискурсивні **фони** криміногенної детермінації, відтіняючи окремі фактори, більш фактурно промальовуючи їх зміст, змінюючи умови достовірності окремих теорій детермінації злочинності (наприклад, інтеракції, аномії, стигматизації та ін.), зумовлюють вищий ступінь криміналізації суспільства саме на основі поширення несолідарних станів, розмивання і зрештою втрати макросоціальної ідентичності, дискурсивної єдності.* Злочинність стає можливим аналізувати як текст і вимір буття, тобто на екзистенціально-семантичному рівні.

Сингулярності завжди резонують, контрастують, не вписуються в соціальні структури, що піддаються безперервній деконструкції, залишаючи риси своєї стійкості лише у символічних контурах. При тому сингулярності перебувають у відношеннях не підпорядкування, а констеляції; можуть збільшувати свій обсяг і впливовість, розширюючись до значних соціальних меж і інститутів, включаючи державні, або зменшуватись до абсолютної маргінальності, піддаватися спробам кримінальної репресії.

Сингулярні границі соціального можуть себе виявляти у контурах окремої особистості, групи людей, спільноти. Тому може існувати сингулярність людини (згідно звітам Європола щодо терористичних загроз в країнах ЄС, найбільші з них виходять з терористів-одинаків, не пов'язаних з терористичними організаціями), групи людей, соціальної групи, спільноти. Звідси – можливість запропонувати кримінологічну зонацію соціальної сингулярності, що включає три типи екзистенціальних просторів, які подані нижче.

*I. Особистісна інкапсуляція**, що є розривом людини з соціальним оточенням, її приватним виміром буття, екзистенціально не пов'язаним з суспільними конвенціями. Такі зони є середовищем інтенсивного відтворення факторів: 1) корисливої злочинності, в тому числі й корупції як маніфестації особистісної безпеки; 2) наркозлочинності, наркотизації, алкоголізації, суїцидальності як реакцій уходу від реальності до альтернативних екзистенцій з інакших географій, аніж соціальне буття; 3) тероризму-акціонізму.

II. Групова інкапсуляція (межа – груповий екзистенціальний часопростір), що представляє зону відтворення факторів створення і діяльності терористичних, екстремістських організацій (радикально-націоналістичних, анархістських, антиглобалістських, релігійно-фундаменталістських, політико-міфологічно-ресентиментарних тощо), але не як проєктів держав, а як екзистенціальної щирості, що функціонально тяжіє до ойкуменальної суб'єктності (соціоплатформи мислення).

III. Інкапсуляція спільнот (межа – місцева, регіональна, релігійна й подібні їм спільноти, громади), що породжує феномен фронтірної злочинності.

Чим інтенсивнішим є переривання тканини соціальності, дроблення зон соціальної сингулярності, примноження екзистенцій та екзистентностей, тим вищим буде фактична криміналізація суспільства на фоні симуляції виконання соціальних конвенцій або без такого, як, наприклад, при бунтах, сепаратизмі. Засобами такого переривання є наративи, дискурс, символіка й меметичні комплекси, умовами – їх проєкція у екзистенціальне середовище, адже сингулярність в кінцевому рахунку – феномен не символічний, а екзистенціальний.

Певна річ, описані складові соціальної сингулярності є неповними; остання – складний, багатовимірний феномен. Однак врахування запропонованих сутнісних характеристик вже відкриває можливості для обґрунтування необхідності оперування динамічним полімодельним підходом в соціальному управлінні, в тому числі й в протидії злочинності, з подальшою його змістовною специфікацією в залежності від відкриття характерних проявів і причин сингулярностей у визначених реальностях.

Список бібліографічних посилань

1. Делёз Ж. Мая 68-го не было. М. : Ад Маргинем Пресс, 2016. 96 с.
2. Деррида Ж. Письмо и различие / пер. с франц. А. Гараджи, В. Лапицкого, С. Фокина ; сост. и общ. ред. В. Лапицкого. СПб. : Акад. проект Санкт-Петербург, 2000. 432 с.
3. Литвинов О. М., Гладкова Є. О. Сингулярність та її ефекти в системі кримінологічних знань. *Архів кримінології та судових наук*. 2020. № 2. С. 52–58.

Одержано 14.03.2021

* Тут і надалі в цій роботі інкапсуляція використовується у розумінні оформлення границь соціальності у контексті домінантності середовища перебування особи, соціальної групи, спільноти. У цьому сенсі інкапсуляція, як правило, не є абсолютним замкненням, може відображати солідарність з іншими порядками, не притаманними, не властивими відповідному соціальному контексту діяльності суб'єктів.